

TYRIMO SANTRAUKA

Tyrimo aktualumas.

Žmonės dažnai pasitiki būtent iš žiniasklaidos gaunama informacija, jos pateikiamomis interpretacijomis ir reikšmėmis. Akivaizdu, kad žiniasklaida gali įtakoti asmenų nuomonę apie vieną ar kitą socialinį faktą, įvykį, reiškinį ar pan. Taigi, planuojant tyrimą nuspręsta analizuoti Lietuvos internetinius portalus ir jų pateikiamą turinį, kuris, tikėtina, daro įtaką priklausomybės nuo psichoaktyvių medžiagų ir ŽIV reiškinio sampratos konstravimui. Internetiniai portalai veikia operatyviausiai (palyginus su laikraščiais, televizija, radiją ar pan.), pateikia informaciją kasdien, nuolatos ją atnaujina ir atsiradus „išmaniesiems“ telefonams, informacija gali būti pasiekama bet kur ir bet kada.

Tyrimo paskirtis.

Studija yra skirta ekspertams dirbantiems su ŽIV ir priklausomybės psichoaktyvioms medžiagoms problemomis (medicininėje, teisinėje, socialinėje srityse), žiniasklaidos atstovams.

Tyrimo tikslas.

Atskleisti priklausomų nuo psichoaktyvių medžiagų asmenų infekuotų ŽIV reprezentacijos problemas internetiniuose portaluose (delfi.lt ir 15min.).

Tyrimo uždaviniai:

1. Nustatyti, priklausomų nuo psichoaktyvių medžiagų asmenų infekuotų ŽIV, internetiniuose portaluose vykdomo konstravimo proceso priemones ir charakteristikas.
2. Atskleisti pagrindines publikacijų turinio apie psichoaktyvių medžiagų vartotojus infekuotus ŽIV charakteristikas.
3. Išskirti pagrindines kategorijas, požymius, lemiančius vienokį ar kitokį priklausomų nuo psichoaktyvių medžiagų asmenų vaizdavimą.

Tyrimo rezultatai.

1. Kokybinė internetinių portalų publikacijų analizė atskleidė, jog nepaisant tyrimo temos aktualumo visuomenei, ji internetiniuose naujienų portaluose 15min.lt ir delfi.lt paliečiama retai. Nepaisant atrinktų publikacijų kiekio, analizuojama tema dažniau yra antraeilė, o ne pagrindinė publikacijos tema, todėl galima teigti, kad tirtuose internetų portaluose, kartu ir viešajame diskurse beveik nevyksta diskusijų priklausomybės psichoaktyviomis medžiagomis ir ŽIV klausimais. Didžiausia dalis atrinktų publikacijų vertybiniu požiūriu – neutralios. Išanalizavus sveikatos rubrikos (kuriose daugiausia pateikta straipsnių analizuojama tema) turinio bruožus, galima išskirti šiuos aspektus:
 - Pateikiamos tik vyraujančios užsikrėtimo ŽIV tendencijos, kur dažniausiai minimi ir priklausomi nuo psichoaktyvių medžiagų asmenys. Tokia apžvalga neretai apima situacijos Lietuvoje aptarimą, jos lyginimą su kaimyninėmis valstybėmis ar platesniu kontekstu. Tačiau trūksta informacijos apie pagalbos/gydymo būdus, kurie rekomenduojami vedančiųjų organizacijų, tokių, kaip PSO ir pan. Pvz. kalbant apie ARV terapiją (vaistų skyrimo klausimai, finansavimas ir pan.). Lietuva iki šiol neatitinkama keliamų standartų, tačiau publikacijų, kalbančių apie tai – nėra.
 - Dažniausiai tikimybė užsikrėsti ŽIV siejama tik su psichoaktyvių medžiagų vartojimu intraveniniu būdu.
2. Analizuojamuose informaciniuose portaluose informacijos šaltiniai dažniausiai yra patys žurnalistai. Tai parodo, kad prioritetas vis dar nėra teikiamas šios temos specialistų (gydytojų psichiatrų, NVO specialistų ir pan.) informacijai, kurie geriausiai žino

problematiką ir mažiau vadovaujasi emocijomis, ar siekia sensacijos ją pateikdami. Taip pat pastebėta ir tai, kad nors publikacijų veikėjai infekuoti ŽIV ir priklausomi nuo psichoaktyvių medžiagų asmenys, tačiau patiems jiems balsas nėra suteikiamas. Dažnai kalbama jų vardu, arba perpasakojant esamą situaciją per žurnalistų interpretacines schemas.

3. Analizuojant internetinių portalų publikacijas buvo pastebėta ir tai, kad žiniasklaida dažniausiai informacijos šaltinius pasirenka atsižvelgiant į tai kokie šaltiniai yra lengviausiai pasiekiami be papildomų laiko, žmogiškųjų ar finansinių resursų (t.y. bendro pobūdžio informaciją spaudai ir/ar informaciją, kurią galiam pateikti sensacingai). Žurnalistai tik perteikia visuomenėje vyraujančią sampratą bei vaizdinius, neieškodami kitų būdų analizuoti aprašomus įvykius, neieškodami kitų informacijos šaltinių, pasikliaudami poreikiu greitai ir su mažomis sąnaudomis parengti informacinę žinutę.
4. Atrinktose publikacijose priklausomybė nuo psichoaktyvių medžiagų daugiausia pateikiama kaip liga, kurią reikia gydyti ir kuri sukelia virtualią kitų problemų: infekcinių ligų paplitimą, nusikalstamumo didėjimą. Tačiau kai kuriuos straipsniuose priklausomybė pateikiama nusikaltimų fone, suniveliuojant atliktų nusikaltimų priežastis bei pasekmes. Pasitaiko ir stigmatizuojantį poveikį turinčių sąvokų vartojimo t.y. naudojamos tokios sąvokos, kaip „ŽIV epidemija“, „narkomanas“, „prostitutė“, „grasina/gąsdina mirtina liga“, „paklaikę nuo narkotikų grasina užkrėsti“, „kalinys“ ir pan.
5. Straipsnių, kuriuose būtų pateikiamos/aptariamose geros praktikos ar optimistiški pavyzdžiai beveik nėra. Tokie straipsniai galėtų padėti asmenims įgyti daugiau vilties ir/ar motyvuotų juos kreiptis pagalbos ir spręsti kylančias problemas. Šiuo metu asmenys, infekuoti ŽIV ir priklausomi nuo psichoaktyvių medžiagų yra tapatinami su neigiamais visuomenės reiškiniais, tokiais, kaip ligotumas, papildomos išlaidos jų gydymui ir/ar globai, nestabilios emocinės būsenos, nusikaltėliai, pavojingi, įžūlūs, pikti ir pan. Tokių sąvokų vartojimas, gali formuoti visuomenėje nuomonę, kad: a) ŽIV infekuoti ir priklausomi nuo psichoaktyvių medžiagų asmenys yra pavojingi, b) jie yra patys atsakingi už tai, kad serga šiomis ligomis, c) vilties dėl pagalbos yra mažai, o teikiama pagalba dažnai būna neefektyvi, d) jie yra sutrikę, neprognozuojami ir patys atsakingi už tai, kad išstumiami į visuomenės užribį.
6. Remiantis atrinktais straipsniais galima brėžti preliminarų publikacijose formuojamą priklausomo nuo psichoaktyvių medžiagų asmens portretą: apie 25-30 metų amžiaus vyras (jei moteris, ji greičiausiai – prostitutė). Šis asmuo jautrus, dvasiškai palaužiamas, dėl visuomenės požiūrio vengiantis ieškotis pagalbos. Formuojama nuostata, kad beveik visi intraveninių narkotikų vartotojai yra infekuoti ŽIV bei užsikrėtę kitomis infekcinėmis ligomis. Emociškai nestabilūs, agresyvūs ir pavojingi visuomenei.
7. Kiekybinė internetinių portalų publikacijų analizė atskleidė, jog publikacijose dažniausiai pasikartojantys terminai yra susiję su ŽIV, priklausomybe psichoaktyvioms medžiagoms – tai atspindi tyrimo temą. Dažniausiai pasikartojantys terminų deriniai:
 - Užsikrėtimas ir imunodeficitas.
 - Psichoaktyvios medžiagos ir imunodeficitas.
 - Ligos ir imunodeficitas.
 - Gydymas ir imunodeficitas.

Tokių terminų bei jiems priskirtų sinonimų pasikartojimai atskleidžia, kad publikacijose daugiausia priklausomybės psichoaktyvioms medžiagoms siejamos su užsikrėtimu ŽIV, kitomis lėtinėmis ligomis bei jų gydymu.

8. Terminų kombinacijų išsidėliojimai parodė, kad stipriausiai siejasi tokie terminų klasteriai:
 - Užsikrėtimas ir imunodeficitas, kur kalbama tik bendrais bruožais apie užsikrėtimo ŽIV tendencijas, užsikrėtimo rizikos grupes, problemos sprendimo būdus su ŽIV paplitimu.
 - Intraveninės ir psichoaktyvios medžiagos, kurių sąsajos atskleidžia, kad kalbant apie psichoaktyvias medžiagas tekstuose, dažniausiai kalbama apie intraveniniu būdu vartojamas medžiagas. Pirmi du sąryšiai stipriai tarpusavyje siejasi, atskleisdami, jog psichoaktyvių medžiagų vartojimo būdas (švirkščiantis į veną) dažniausiai lemia užsikrėtimą ŽIV bei kitomis ligomis.
 - Sergamumas ir ligos – parodo, jog kalbant apie priklausomybes psichoaktyvioms medžiagoms, neretai kalbama ne tik apie ŽIV paplitimą, bet ir apie kitas užkrečiamas lėtines ligas.
9. Taip pat gan svarbios sąsajos, nubrėžiančios bendrą publikacijų foną, kuriame aptariami priklausomi nuo psichoaktyvių medžiagų asmenys infekuoti ŽIV yra:
 - Bauda ir nusikaltimas, atskleidžianti priklausomybių sąsajas su nusikalstamumu.
 - Lytis ir seksas, atskleidžianti ligų plitimą moterų, vartojančių psichoaktyvias medžiagas ir teikiančių sekso paslauga, tarpe.
 - Lietuva ir užsienis, parodanti įvykių aptarimą tiek Lietuvos, tiek pasaulio fone.
 - Gydymas ir medicina, atskleidžianti ligų gydymo ir prevencijos aktualumą publikacijose.

Rekomendacijos:

1. Priklausomybės ir/ar ŽIV temų ignoravimą viešajame diskurse rodo tyrimo metu aptiktas labai menkas reportažų skaičius. Žiniasklaida daro poveikį įvairių mažumų grupių, taip pat ir priklausomų ir/ar infekuotų ŽIV asmenų matomumui visuomenėje, žiniasklaidos skiriamas dėmesys skatina tų grupių problemų visuomeninį pripažinimą. Taigi, norint, kad visuomenė būtų teisingai informuota ir suprastų priklausomybės problemas, reikia daugiau straipsnių vedamosiose rubrikose, pateikiant mokslu pagrįsta įvairiapusę informaciją (apie gydymo būdus, prieinamumą ir pan.), o ne tik bendrą informaciją, kuri dažniausiai apsiriboja statistikos pateikimu. Nevykstant diskusijoms ir svarstymams šia tema viešojoje erdvėje, ši tema tampa lyg tabu – tarytum būtų nesvarbi ir neverta nei plačiosios visuomenės, nei specialistų, nei politikų dėmesio.
2. Svarbu skirti dėmesį ir žurnalistų informavimui apie šią tikslinę grupę. Žiniasklaidai, kaip vienam iš svarbiausių veikėjų, kuriančių žinojimą apie kasdienį pasaulį, teisingai neišryškinant šios srities problemų ir nesistengiant į jas atkreipti visuomenės, politikų dėmesio, sunku tikėtis, kad pakis visuomeninė sveikatos bei sutrikimų samprata, taip pat pokyčiai turėtų vykti ne tik mediciniame lauke, bet ir teisiniame (siekiant efektyvių problemos sprendimo būdų), socialiniame (formuojant tinkamą socialinę politiką). Atlikus kiekybinę ir kokybinę internetinių portalų straipsnių pasirinkta tema analizę galima daryti prielaidą, kad nuostata ŽIV infekuotų ir priklausomų nuo psichoaktyvių medžiagų asmenų atžvilgiu formuojama pakankamai neigiama, slogi ir turinti gąsdinančio efekto. Reiktų atkreipti dėmesį į tai, kad žiniasklaidos daromas poveikis neapsiriboja konkretaus asmens nuomonės/nuostatos formavimui, bet ji daro įtaką ir šios srities politikos formavimui, teisiniam reglamentavimui, sveikatos sistemai, socialinei politikai ir tokių asmenų integracijai į visuomenę.
3. Kaip jau buvo minėta išvadose, straipsnių, kuriuose būtų pateikiamos/aptariamose geros praktikos ar optimistiški pavyzdžiai beveik nėra. Reiktų daugiau tokio pobūdžio straipsnių, nes tokie straipsniai galėtų padėti asmenims įgyti daugiau vilties ir/ar motyvuotų juos kreiptis pagalbos ir spręsti kylančias problemas. Žiniasklaidos pranešimuose pasigesta ir šviečiamosios, moksliniais faktais pagrįstos informacijos apie priklausomybes ir pagalbos būdus. Tokios informacijos, atliktų tyrimų pateikimas padėtų visuomenę šviesti apie problemos paplitimą, realią situaciją ir paneigti įvairius mitus, prisidėtų prie atskirties mažinimo, atskirų visuomenės grupių konsolidavimo, geresnio tarpusavio supratimo. Valstybinės institucijos, atsakingos už tokių asmenų įtrauktį į visuomenę sąlygų sukūrimą ir įtrauktį skatinimą, turėtų finansuoti, kurti ir vykdyti priemones, nukreiptas į visuomenės nuostatų ir negatyvių sampratų keitimą. Apsiribojant tik pagalbos teikimu konkrečiam asmeniui įtrauktis nėra įmanoma.
4. Atsižvelgiant į tai, kad žurnalistai pasirenka lengvai prieinamą ir/ar sensacingą informaciją, reiktų šios srities ekspertams parengti informaciją, skirtą žurnalistams, kuri būtų suprantama ir lengvai prieinama.
5. Kita rekomendacija, susijusi su tuo, kad informacija apie ŽIV infekuotus ir priklausomus nuo psichoaktyvių medžiagų asmenis gana retai patenka į pačioms svarbiausioms dienos naujienoms skirtas aktualijas. Todėl rekomenduojama ekspertams, dirbantiems su šia tiksline grupe, rengiant informaciją, atsižvelgti į jos pateikimą, formą ir pan., ir ją padaryti patrauklią bei galimą naudoti pačiose skaitomiausiose internetinių portalų rubrikose.

6. Galima rekomenduoti organizacijoms, atstovaujančioms priklausomiems ir/ar infekuotiems ŽIV asmenims, ginančioms jų teises ir interesus, taip pat ir specialistams, dirbantiems su šia tiksline grupe, inicijuoti žiniasklaidos monitoringo priemones ir atkreipti pačių žiniasklaidos priemonių, Žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos ir visos visuomenės dėmesį į šių asmenų teisių pažeidimus žiniasklaidoje bei reikalauti juos taisyti, nes vieni patys asmenys dėl patiriamos stigmatos to daryti negali.

